

Wydawać by się mogło, że wobec tej wielkiej i całkowicie niezasłużonej miłości właściwą odpowiedzią powinna być postawa wynagrodzenia Bogu za grzechy. W tym kierunku podążają wskazania niektórych mistrzów życia duchowego. Giertych wskazuje jednak, że choć pomysł wynagrodzenia ma niewątpliwie chwalebne podstawy, jeśli chodzi o intencje, jednakże prowadzi do błędnych konkluzji teologicznych. Jedynym „wynagradzającym” jest sam Chrystus, który jednocześnie zaprasza do przyjęcia łaski i życia na jej miarę.

Pointą całej książki jest króciutki rozdział zatytułowany: „Przez Niego, z Nim i w Nim...”, swoją drogą opublikowany już na łamach „Pastores” w 2003 roku. Zamyka on doskonale całą opowieść o łasce większej, niż grzech. „Zarówno bezradność wobec płycizny i grzechu, które szumią wokół człowieka, jak i bezradność grzesznika, który chciałby być inny, ale jest sparaliżowany mocą grzechu, są doświadczeniem, które Zbawiciel wziął na siebie”.

W ten sposób kończy się droga, na której o. Wojciech Giertych dokonuje swoistego powrotu do „teologii praktycznej”, integralnie ujmującej całe spectrum życia człowieka, bez wyodrębniania teologii duchowości, teologii pastoralnej czy katolickiej nauki społecznej z zakresu zainteresowania teologii moralnej. Korzystając z dorobku św. Tomasza, wprowadza czytelnika w prawdziwie teologiczną analizę rzeczywistości grzechu, która prowadzona jest w odniesieniu do przebaczającej łaski Boga. Brakuje dziś takich pozycji: głębokich, poważnych a jednocześnie porywających w głąbi prowadzonych rozważań. Napisana świetnym, stosunkowo lekkim językiem książka Giertycha z powodzeniem może służyć tym, którzy szukają lektury duchowej, albo z racji swoich zainteresowań akademickich prowadzą naukową analizę teologiczną grzechu i łaski. W tym względzie jest to pozycja uniwersalna, choć jednocześnie nie traci ona – co częste w przypadku rzeczy określanymi jako uniwersalne – wysokiej klasy naukowej i teologicznej.

Piotr Kieniewicz MIC
Instytut Teologii Moralnej KUL

Michael B a n n e r. *Christian Ethics: A Brief History*. Chichester: Wiley-Blackwell 2009 ss. IX+150.

Zdarza się, że niewielkie książki mają długą historię. Tak było z tą syntetycznie ujętą historią etyki chrześcijańskiej M. Bannera, który zaczął ją pisać jeszcze jako profesor teologii moralnej i społecznej londyńskiego King's College, kontynuował po przeprowadzce na University of Edinburgh, a skończył, gdy został dziekanem szacownego Trinity College w Cambridge. Poniekąd już sama praca naukowa Bannera na kolejnych presti-

zowych uniwersytetach domaga się, by z uwagą odnieść się do jego najnowszej publikacji. Po studiach filozoficznych i teologicznych w Oksfordzie Banner, duchowny anglikański, należy dzisiaj do grona wiodących teologów moralistów w Church of England. Spośród jego wcześniejszych prac warto wspomnieć zwłaszcza *Christian Ethics and Contemporary Moral Problems* (Cambridge: CUP 1999), która przyniosła mu powszechne uznanie wśród teologów i etyków angielskich i amerykańskich.

Banner, od dawna uczący i piszący na tematy etyczne, filozoficzne i teologiczne, podkreśla, że historia na zawsze pozostaje aktualna i – wbrew pozorom – przychodzi z pomocą, gdy mowa nawet o najbardziej współczesnych czy nowoczesnych zagadnieniach. Stąd jego zamysł, by spośród niemal dwutysięcznej historii chrześcijańskiej refleksji etycznej na nowo spojrzeć na tych, których przekonania i pisma wyjątkowo wpłynęły na kształt dzisiejszego rozumienia etyki. Warto bowiem sięgać do przeszłości, by „próbować zrozumieć, w jaki sposób doszliśmy do naszych dzisiejszych poglądów” (s. 5).

Zwracając się do starożytności chrześcijańskiej, Banner zwraca uwagę szczególnie na św. Benedykta i jego Regułę, a zarazem na św. Augustyna. Reguła Benedykta może być określona jako praktyka wypływająca z teorii, którą jest teologia Augustyna (por. s. 22). Jeżeli Benedykt przedstawia kształt i charakter etyki chrześcijańskiej, a więc ludzkiego życia, to w teologii Augustyna można dostrzec teorię tego życia. Stąd można powiedzieć, że Augustyn i Benedykt razem dostarczają wizję etyczną, która miała ogromny wpływ na Europę i całą późniejszą myśl, zresztą nie tylko chrześcijańską. Nie mniejszy wpływ na refleksję etyczną miał św. Tomasz z Akwinu, którego późniejsze losy w postaci tomizmu pozostają do dzisiaj godne uwagi, nawet jeśli niektórzy tę myśl kontestują, zwłaszcza odrzucając etykę opartą na prawie naturalnym (por. s. 42-55).

Pisząc o Lutrze i jego wizji życia moralnego, Banner przypomina przekonanie Bonhoeffera, który „znajduje ziarno rozkładu [etyki] w samym sercu przesłania Lutra, a mianowicie w jego akcentowaniu łaski, a nie uczynków” (s. 57). Skutkiem tego miała być powszechna w środowiskach protestanckich rezygnacja z „dążenia do świętości”. Banner docenia jednak myśl Lutra i swoiście go broni, przypominając, że jak św. Tomasz niekoniecznie wiernie przedstawiany jest w tomizmie, tak i Luter nie ponosi (całej) odpowiedzialności za luteranizm. Cenne jest u Lutra zwłaszcza to, że pisze o życiu chrześcijańskim jako „życiu wolności – tej wolności, która płynie z poznania, że człowiek został usprawiedliwiony Bożą łaską, dzięki czemu może swoje życie w sposób pełny i wolny zaangażować nie w zabezpieczanie swojego zbawienia, ale by zaradzać potrzebom bliźnich” (s. 69).

Dalszy rozwój myśli etycznej naznaczony został zwłaszcza przez tzw. zwrot ku podmiotowi, gdzie Banner przywołuje trzech autorów – anglikańskiego biskupa J. Butlera, I. Kanta i S. Kirkegaard (s. 71-85). U wszystkich dostrzega cenne intuicje i przekonania, zwłaszcza odniesienia i próby analizy doświadczenia Abrahama. Banner podkreśla zarazem, że „obrona etyki przedstawiona przez Butlera, Hume’a i Kanta, choć ogólnie się sprawdza, dla chrześcijaństwa jest problematyczna” (s. 84). Kolejne partie książki zwracają się ku tym, którzy na człowieka jako podmiot działania moralnego patrzyli skrajnie podejrzliwie – to Marks, Darwin, później także Freud, ale szczególnie F. Nietzsche (s. 86-98). Zwracając się w kolejnym rozdziale ku czasom najnowszym, Banner pokazuje dwóch myślicieli chrześcijańskich, Karła

Bartha i Jana Pawła II, o których pisze, że „odkryli na nowo etykę chrześcijańską”. Ich wizje i refleksje nad naturą moralności chrześcijańskiej nazywa „najbardziej wpływowymi i przejmującymi w XX wieku” (s. 99). Uznanie dla Bartha jest u Bannera swoiście usprawiedliwione, uchodzi on bowiem za czołowego znawcę Bartha wśród teologów anglikańskich. Natomiast uznaniu dla Jana Pawła II i jego rozumienia moralności chrześcijańskiej dawał wyraz już wcześniej, pisząc o wartości papieskiego nauczania. Tutaj podkreśla szczególnie papieski akcent na chrześcijańską antropologię, jej wyjątkowość, a zarazem jej „rozumność wbrew wyzwaniom sceptycyzmu i relatywizmu” (s. 101). Równocześnie zaznacza, że – w odróżnieniu od Bartha – Jan Paweł II wierzy w możliwość dialogu ze światem, poznania i przyjęcia uniwersalnego prawa naturalnego, a przynajmniej zrozumienia niewystarczalności czy ograniczoności świeckiej wizji życia ludzkiego. Banner pokrótce analizuje w tym względzie *Veritatis splendor* i *Evangelium vitae* (por. s. 107-113). Na koniec swoich interesujących refleksji dostrzega niepokojący niedorozwój dzisiejszej etyki w kontekście nauki. Przywołując H. Jonasa, zarysowuje pytania, jakie rodzą się w obliczu współczesnego rozwoju biotechnologii w duchu powszechnego utylitaryzmu (konsekwencjalizmu). Wobec takich tendencji w dzisiejszym świecie Banner – obok innych – powraca raz jeszcze do Jana Pawła II pisząc, że obie wspomniane encykliki „jasno i racjonalnie prezentują różne wyzwania, jakie stają wobec myśli etycznej, zwłaszcza etyki chrześcijańskiej, na koniec XX wieku” (s. 140).

Całość opracowania uzupełnia wykaz ważniejszej literatury przedmiotu oraz indeks osobowo-rzeczowy (s. 141-150). Trzeba szczególnie podkreślić, że obok jasnego i precyzyjnego języka *Christian Ethics: A Brief History* charakteryzuje wyjątkowa dojrzałość i świetne zorientowanie w myśli filozoficznej, teologicznej i etycznej tak w wymiarze współczesnym, jak i historycznym. Warto polecić tę lekturę nie tylko filozofom i teologom, ale każdemu, kto refleksyjnie przeżywa swoje życiowe powołanie, dostrzega niepokój dzisiejszego świata, a jednocześnie wytrwale szuka racji dla nadziei, w czym nieobca jest mu chrześcijańska wiara i teologiczne rozumienie rzeczywistości.

Ks. Sławomir Nowosad
Instytut Teologii Moralnej KUL

James F. Keenan. *A History of Catholic Moral Theology in the Twentieth Century: From Confessing Sins to Liberating Consciences*. London–New York: Continuum 2010 ss. VIII+248.

Jezuita James Keenan, od wielu lat związany z Boston College, należy do najbardziej znanych amerykańskich teologów moralistów i bioetyków. Jest m.in. członkiem zarządu Catholic Theological Society of America oraz Society of Christian Ethics.